

Beste mensen,

Helaas ontdekte ik deze internetconsultatie pas heel laat, waardoor ik niet het hele plan heb kunnen doornemen en van commentaar heb kunnen voorzien. Wat wel is gelukt vindt u hieronder.

Met een vriendelijke groet,

(Ik begreep dat ik geen persoonlijke informatie mag toevoegen, dus zonder mijn naam.)

Onder het kopje "Voor wie belangrijk" vind ik de volgende tekst:

"Heb jij zelf ideeën over hoe we in de toekomst in Nederland kunnen leven in een gezonde en veilige leefomgeving? Hoe we ervoor zorgen dat mensen wonen in betaalbare, comfortabele woningen? Hoe we werken aan een sterke, innovatieve en groene economie die minder afhankelijk van andere landen is voor onze energie en grondstoffen?"

Mijn vraag is vooral: Hoe kunnen we zorgen dat de klimaatverandering niet volledig uit de hand loopt? Een deel daarvan hebben we zelf in de hand, namelijk onze uitstoot van broeikasgassen. Dus gaat het over hoe we zo **energiezuinig** mogelijk kunnen wonen. Dat kan betekenen dat we misschien niet meer zo comfortabel kunnen wonen (al is het mogelijk dat we als een geluk bij een ongeluk ontdekken dat we juist wel comfortabeler gaan wonen). Het gaat over innovaties die daadwerkelijk energiezuinig zijn zonder dat er enorm veel energie en grondstoffen in gestopt moeten worden en bossen voor gekapt hoeven te worden. Het gaat over grondstoffengebruik voor productie en koopverslaving. Het gaat over landbouw en natuurbeheer. En pas aan het eind dat het misschien ook nog goed is voor onze economie.

1.1 "We kunnen de transitie alleen maar samen voor elkaar krijgen en de overheid moet hier de ruimte voor geven."

De overheid moet niet alleen ruimte geven, maar ook voorwaarden scheppen en leidend zijn.

1.2 "De toekomstige Nederlandse economie is 1) innovatief, 2) duurzaam, 3) onderdeel van een sterk Nederland in een weerbaar Europa, 4) en laat de samenleving meeprofiteren en participeren."

De Nederlandse economie moet net als alle economieën in de eerste plaats duurzaam zijn en daarna pas de rest. Zonder een duurzame economie raakt de Aarde en alles wat daarop leeft vervuild en uitgeput. Dat is slecht voor iedereen, zelfs voor de economie.

1.4 "Daarom streeft de overheid in de voedselagenda naar een 50/50-verhouding tussen plantaardig en dierlijk eiwit. De Gezondheidsraad schat dat een meer plantaardig voedingspatroon met 60% plantaardige eiwitten de milieu-impact van onze voedselconsumptie met 25% kan verlagen. Op dit vlak vindt er ook al volop innovatie plaats, bijvoorbeeld met kweekvlees en precisiefermentatie."

De Gezondheidsraad adviseert een voedingspatroon met 60% plantaardig en 40% dierlijk eiwit. Waarom is er dan gekozen voor 50/50?

"De energietransitie jaagt de vraag naar kritieke metalen en mineralen nu echter zoveel aan (bijvoorbeeld in zon-pv, windturbinedynamo's en batterijen) dat hergebruik en recycling de vraag niet kunnen bijbenen. Er zijn nog weinig hernieuwbare energieproductie- en opslagsystemen van circulair ontwerp, waardoor de energietransitie grondstofuitputting dreigt te vergroten."

Dit is een groot vraagstuk, waar met grote spoed aan gewerkt moet worden. Aangezien het voor bedrijven in de huidige markt niet aantrekkelijk lijkt te zijn om dit probleem op te lossen,

zullen overheden hier het voortouw moeten nemen. Daarnaast is het terugdringen van energiegebruik minstens zo belangrijk.

“Duurzame digitalisering vraagt om de juiste randvoorwaarden, sturing en stimulansen.”

Op het moment wordt wereldwijd gewerkt aan nieuwe ontwikkelingen in de digitalisering, bijvoorbeeld AI en quantumcomputers. Er is veel aandacht voor de gevaren op het gebied van privacy en veiligheid. Ik pleit voor een flinke beperking, en dus geen stimulans, vanwege het enorme energiegebruik als nieuwe technieken wereldwijd worden ingezet. Voor we het weten kunnen we zogenaamd niet meer zonder. Dit kan Nederland agenderen bij internationale fora.

“Maatregelen om transitie in Nederland vooruit te helpen hebben zo min mogelijk negatieve impact op andere landen. Dat geldt niet alleen voor weglekeffecten binnen het mitigatiebeleid, maar ook voor mitigatiemaatregelen met (in)directe gevolgen voor biodiversiteit, milieu en grond-stofverbruik. We willen voorkomen dat onze activiteiten die natuur en milieu belasten zich verplaatsen naar plaatsen met minder sterke milieu- en natuurwetgeving, grondstoffenbeleid en/of plaatsen met bijzonder waardevolle natuur. Er zijn grote verschillen tussen landen, maar over het algemeen gaat het dan om verplaatsing van Nederland of Europa naar ontwikkelende en opkomende landen in het Mondiale Zuiden.” Een heel belangrijk punt. De vraag is hoe je dat voorkomt. Het heeft ook geen zin om dan je eigen milieu- en natuurwetgeving en grondstoffenbeleid aan te passen aan wat bedrijven willen. Ik vrees dat grote bedrijven te veel macht hebben gekregen en daardoor de hele samenleving kunnen chanteren.

“Er moet actief gezocht worden naar natuurinclusieve oplossingen (Nature Based Solutions – NBS). Nederland gaat voorzichtig om met koolstofvastlegging in natuur. Bij de inzet van NBS zal de vastlegging van koolstof voorlopig niet leidend zijn. Idealiter dragen maatregelen voor koolstofopslag in landgebruik bij aan biodiversiteitsherstel. Nederland zal zich in Europa en wereld-wijd inzetten voor robuuste, natuurinclusieve kaders. Die moeten er onder andere voor zorgen dat koolstofvastlegging biodiversiteitsherstel niet in de weg zit. In afwezigheid van zulke kaders kan koolstofvastlegging bij natuurherstel slechts een nevendoeel zijn, naast biodiversiteitsherstel en adaptatie. Ondertussen blijft het belang van natuurherstel om andere redenen dan mitigatie onverminderd groot.”

Mee eens

“In de energietransitie wordt rekening gehouden met de watervoorziening. De transitie naar een duurzame energievoorziening resulteert in een toenemende watervraag.

Waterbeschikbaarheid over de tijd is daarom een belangrijk aspect bij de (locatie)keuze voor duurzame technologieën die water nodig hebben als grondstof of bron voor koeling. Het benutten van zout en brak water, waar geen tekort aan is, of hergebruik van water wordt gezien als kans.”

Laat de energietransitie vooral ook gaan over minder energiegebruik, dan hoeft je minder op te wekken en dus ook minder technische installaties te maken die water nodig hebben.

2.1 “degenen die het meest vervuilen ook het meest betalen.”

Schaf dus de steun voor de fossiele industrie af. Nu worden de grootste vervuilers juist ontzien in plaats van ze te laten betalen.

2.2 Steeds nadrukkelijker is er aandacht voor de emissies in de productie- en consumptieketen buiten de landsgrenzen. Het schaadt de economie en het heeft voor het klimaat geen zin ons eigen straatje schoon te vegen door emissies te verplaatsen naar buiten de nationale of Europese grenzen. Bedrijven moeten niet alleen het eigen productieproces vernieuwen maar krijgen ook elders in de keten steeds meer verantwoordelijkheden. Door te sturen op een circulaire economie kunnen ketenemissies worden beperkt door gebruik van minder en andere grondstoffen. Een voorbeeld is de

emissies die gepaard gaan met de winning van grondstoffen in andere landen. Een circulaire economie heeft daarnaast een positief effect op leveringszekerheid van grondstoffen, milieu en biodiversiteit.

Heel belangrijk, waarbij ik wel stel dat het effect op het meteorologisch klimaat belangrijker is voor de toekomst dan het effect op het economisch klimaat.

2.3 “een transitie weg van fossiele brandstoffen in energiesystemen”, die versneld moet plaatsvinden.

Hoe eerder hoe beter.

3.2 “De combinatie van normeren, beprijzen en subsidiëren, waaronder ook leningen, garanties en afbouwen van fossiele subsidies, verbetert de business case van klimaatinvesteringen en maakt duurzame projecten financierbaar voor private partijen.”

Met het vlot afbouwen van steun voor fossiele industrie, kan tegelijkertijd de steun voor duurzame productie worden opgevoerd.

“Via het Nationaal Programma Energiebesparing zet het kabinet in alle sectoren in op het verminderen van het energiegebruik en verhogen van de energie-efficiëntie. Dit kan door bijvoorbeeld het vergroten van het aandeel elektrisch rijden of door de isolatie van gebouwen.”

En door het verbieden van reclame voor producten die veel energie verbruiken tijdens het vergaren van grondstoffen, productie en vervoer, of die veel broeikasgassen uitstoten. Zoals roken ongezond is voor rokers en omstanders, zo is de toegenomen uitstoot van broeikasgassen ongezond voor alles wat leeft.

3.3 “Tegelijkertijd zorgt kernenergie, in tegenstelling tot zon en wind, voor een constant en regelbaar vermogen in de productiemix – zodat ook energie wordt geproduceerd als de zon niet schijnt en/of de wind niet waait.”

Kernenergie is helemaal niet zo goed regelbaar. Als de centrales steeds uit- en afgeschakeld worden afhankelijk van zon en wind, dan koelen ze heel vaak af om een dag of een paar uur later weer op te warmen. Dat veroorzaakt versnelde slijtage aan de steeds krimpende en uitzettende onderdelen. Het gevolg zal zijn dat kernenergie de basis zal worden ook als de zon schijnt en de wind waait, met regelmatig zon- en windenergie als een kerncentrale weer eens buiten bedrijf is wegens onderhoud.

3.5 “Centraal staat het makkelijk, logisch en eerlijk maken van circulaire keuzes door het anders inrichten van de fysieke, economische en sociale omgeving. Dit is een gezamenlijke verantwoordelijkheid (zie uitgangspunt rechtvaardigheid) waarvoor inzet van de overheid en het bedrijfsleven nodig is.”

Dat vind ik een heel mooi uitgangspunt. Ik denk dat dat wel haaks staat op de vereiste groei in ons huidige economische systeem. Het past niet bij fast fashion, prijsvechters, en ingebouwde veroudering van cruciale maar niet vervangbare onderdelen.

“Het Zorginstituut onderzoekt hoe duurzaamheid als aspect kan worden meegenomen bij de verbetering en verbreding van het pakketbeheer (zorgverzekering) en de Nederlandse Zorgautoriteit (Nza) brengt in 2025 in kaart in hoeverre de huidige bekostiging van (publieke) zorg en welzijn adequate prikkels bevat voor verduurzamen. Het RIVM werkt aan een instrument dat duurzaamheid van medische producten kan wegen tegen veiligheid, betaalbaarheid en beschikbaarheid, ten behoeve van duurzame inkoopcriteria in de zorg.”

Dit betekent dat Nederland, terecht, niet meer voor een dubbeltje op de eerste rang kan zitten door van leveranciers een bodemprijs te eisen.

“Er zijn betere financiële prikkels nodig voor circulair ondernemen.”

Met het vlot afbouwen van steun voor fossiele industrie, kan tegelijkertijd de steun voor circulair ondernemen worden opgevoerd.

“Het kabinet verwacht, uit oogpunt van rechtvaardigheid, van alle bedrijven en (publieke) organisaties in Nederland dat zij een bijdrage leveren aan de transitie en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Daartoe hoort ook de inspanning om hun ketenemissies te verminderen, passend bij hun mogelijkheden en plaats in de ketens. Er is al veel beleid dat bedrijven en organisaties aanzet tot het reduceren van hun ketenemissies. Aanvullende ondersteuning van het kabinet zal zich vooral richten op de ketens en emissiecategorieën waar beleid nog weinig tot emissiereductie aanzet, waar substantiële emissies plaatsvinden, en waar bedrijven en (publieke) organisaties in Nederland goed handelings perspectief en marktbeïnvloedingspotentieel hebben, individueel en/of in ketenverband. De inzet om oplossingen zoveel mogelijk in EU-verband te organiseren, borgt een gelijk speelveld. Daarbij wordt ook gelet op mogelijke positieve of negatieve effecten in ontwikkelingslanden.”
Een heel goed plan, hoe eerder hoe beter.

3.6 “Nederland zet zich in voor een tussendoel dat haalbaar is, gebaseerd is op wetenschappelijke inzichten in lijn is met het streven uit de Overeenkomst van Parijs om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5°C, en voldoet aan de noodzakelijke randvoorwaarden.”

Het risico van “haalbaarheid” op de eerste plaats is, dat er al snel wordt gegerepen naar het argument dat iets niet haalbaar is zonder dat daar een uiterste inspanning voor is gedaan. Haalbaarheid is een zeer rekbaar begrip en betekent maar al te vaak “het kost meer moeite dan we erin willen stoppen. Als we wel boven de afgesproken temperatuurgrens komen, zullen er aanpassingen nodig zijn waarbij de haalbaarheid nog veel twijfelachtiger is.

“Bij de uitwerking van instrumentarium wordt verkend hoe de financiële prikkels voor een meer circulaire omgang met grondstoffen kunnen worden verbeterd, zoals een mogelijke belastingverschuiving van arbeid naar grondstoffen, materialen, emissies en afval. Daarbij wordt ook gekeken wat de effecten zijn voor het Nederlandse verdienvermogen.”

De verschuiving van belastingen lijkt mij een goed plan. Dat verdienvermogen lijkt mij in het kader van een gigantisch klimatologisch probleem niet zo belangrijk.

“De huidige voorbereidingen op de bouw van twee kerncentrales gaan door en er wordt ingezet op de bouw van twee extra kerncentrales.

De kerncentrale in Borsele blijft langer open, mits dit veilig kan. Hiertoe worden de mogelijkheden onderzocht.

Met het Small Modular Reactors (SMR)-programma verkent het kabinet de mogelijkheden voor het realiseren van kleine, modulaire kernreactoren.

Het actief versterken van de nucleaire kennisinfrastructuur.”

Zoals ik al stelde bij 3.3: Kernenergie is helemaal niet zo goed regelbaar. Als de centrales steeds uit- en afgeschakeld worden afhankelijk van zon en wind, dan koelen ze heel vaak af om een dag of een paar uur later weer op te warmen. Dat veroorzaakt versnelde slijtage aan de steeds krimpende en uitzettende onderdelen. Het gevolg zal zijn dat kernenergie de basis zal worden ook als de zon schijnt en de wind waait, met regelmatig zon- en windenergie als een kerncentrale weer eens buiten bedrijf is wegens onderhoud.

“Inzet op vraagstimulering en marktcreatie om vraag naar groene producten te bewerkstelligen. Denk hierbij niet alleen aan subsidies, maar aan definities en normering voor groen staal, plastic en overheidsinkoop in Europees verband.

Afbouw van subsidies op fossiele brandstoffen. De overheid kiest ervoor dit in Europees verband te doen, zonder nationale koppen, om een gelijk Europees speelveld te blijven garanderen in de transitie en de afbouw af te stemmen op de transitie naar duurzame energiedragers en grondstoffen.”

Het is zeker prettig als dit in Europees verband kan, hoe meer landen mee doen hoe groter het effect. Maar wat als het in Europees verband niet lukt of heel lang gaat duren? Nederland kan alvast beginnen om te laten zien dat het kan.

“Om private financiering van risicovolle duurzame investeringen te stimuleren, worden mogelijkheden benut om vanuit de overheid een meer flexibele inzet van financiële overheidsinstrumenten te combineren met de mogelijkheden die de markt biedt. Bedrijven moeten met duurzame productie geld kunnen verdienen: er moet een positieve business case zijn zodat groene groei gerealiseerd kan worden. Dit vergt stabiel beleid gericht op het versterken van de Nederlandse concurrentiekracht, naast emissiereductie en circulariteit en ruimte nieuwe groene industrie waaronder het mkb.”

Dit lijkt mij een mooi streven. Vooral het stabiele beleid is van wezenlijk belang om de veranderingen te waarborgen.

“Vertalen landelijke klimaatopgave naar sectorale, bedrijfsspecifieke broeikasgasdoelen. Bepalen richtinggevend emissiegetal, als basis voor informeren, stimuleren en verantwoorden

Aankondigen en, na overgangperiode, instellen van broeikasgasnorm per bedrijf.”

Ik zou het emissiegetal sterker willen neerzetten dan alleen richtinggevend (is een klein stapje richting het getal genoeg? Normerend of verplicht lijken mij betere bewoordingen.

“Nieuwe technieken: onder andere door stalaanpassingen, en andere manieren van mestopslag, -bewerking en -plaatsing.

Managementmaatregelen: door ander diervoer of voeradditieven toe te passen.

Fokkerij: met andere rassen of middels fokkerij de uitstoot van methaan per dier te verminderen

Biologische landbouw: o.a. door gebruik van minder (kunst)mest.

Nieuwe verdienmodellen:

Telen van onder andere vezelgewassen voor duurzame biograndstoffen die gebruikt kunnen worden voor o.a. de chemie en de bouw.

Koolstofvastlegging, bijvoorbeeld in vezelgewassen, en emissiereductie stimuleren door afspraken met en financiële bijdragen van de verwerkende (voedsel)industrie en een markt voor koolstofvastlegging, bij voorkeur in Europees verband.”

Hier ontbreekt een essentieel onderdeel: verkleinen van de veestapel en vergroten van de productie van plantaardige eiwitbronnen.

“Herijken doelstelling voedselverspilling met aanvullende maatregelen.”

Een deel van de voedselverspilling zit in veevoer. Plantaardig voedsel wordt gebruikt om vee te voeren en vervolgens wordt dat vee dan weer gebruikt om mensen te voeden. Dat is zeer inefficiënt.

“De komende decennia bestaat het wagenpark uit elektrische auto's en brandstofauto's. Het is belangrijk dat de kosten over beide groepen eerlijk worden verdeeld, zodat autorijden betaalbaar blijft en de elektrische auto in voldoende mate wordt ondersteund om de afgesproken klimaat- en energiedoelen te halen. Door de geleidelijke toename van elektrische auto's zullen de overheids inkomsten afnemen, terwijl we juist streven naar een stabiele opbrengst van de autobelasting op de lange termijn. Van de elektrische rijder wordt daarvoor een eerlijke bijdrage gevraagd. En hierbij moet de bereikbaarheid in Nederland op orde blijven. Omdat niet alles hand in hand gaat, wordt de komende tijd een nieuwe toekomstbestendige balans tussen deze onderwerpen onderzocht.”

Ik mis hier het verminderen van het autogebruik en stimulans van het gebruik van het openbaar vervoer. Als er meer geïnvesteerd wordt in openbaar vervoer is de auto veel minder vaak nodig. Dit gaat met name om openbaar vervoer in de minder dichtbevolkte gebieden. Doorbreek de vicieuze cirkel die is ontstaan van minder ov, meer autoverkeer, nog minder ov enz. Dat kan betekenen dat het ov weer een overheidstaak moet worden en meer moet werken aan bereikbaarheid dan aan verdienmodellen.

“Opzet van een transitieprogramma voor de verduurzaming van de resterende trajecten van het spoorvervoer, vervanging van diesel-locomotieven en het openbaar vervoer (zoals de Wadden veren) dat aansluit bij de natuurlijke vervangingsmomenten van het materieel en aflopen van bestaande vervoersconcessies. Daarnaast wordt in de aankomende concessie voor de Wadden veren toegewerkt naar een zero-emissie oplossing voor de concessie die daar in 2044 op volgt.”

[Laat dit dan niet ten koste gaan van de bereikbaarheid.](#)

“maken van een roadmap in 2025 in samenwerking met de luchtvaartsector gericht op duurzame luchtvaartbrandstoffen, als opvolger van het actieprogramma brandstoffen.”

[Waarom gaat dit in samenwerking met de luchtvaartsector? Die werkt al decennia lang niet mee en ik zie voorlopig geen omslag.](#)

“Verkenning naar financiële prikkels voor meer circulaire omgang met grondstoffen, zoals een mogelijke belastingverschuiving van arbeid naar grondstoffen, materialen, emissies en afval; ook gelet op de aanhoudende krapte op de arbeidsmarkt en het feit dat de transitie naar een circulaire economie gepaard gaat met meer vraag naar arbeid voor reparatie, recycling, hergebruik etc.

[Zeer goed](#)